

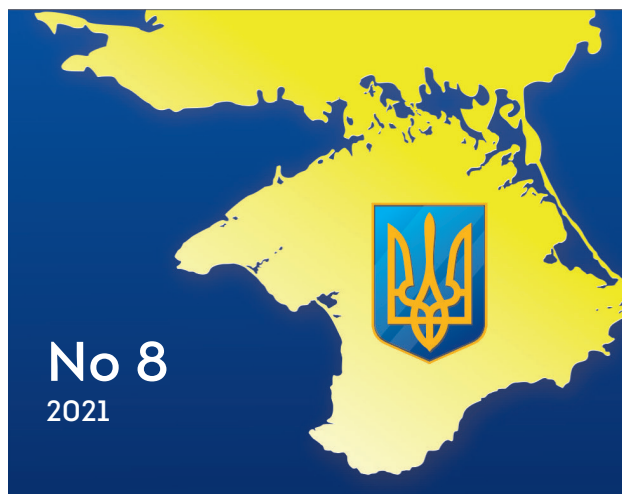
**ОКУПАЦІЯ.
ЩО БУДЕ ПІСЛЯ
ПОВЕРНЕННЯ?**

→ 3

**ОПУК – ЗАПОВІДНИК
ЧИ ПОЛІГОН?**

→ 5

**КРИМСЬКА
СВІТЛИЦЯ**

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНСЬКА
ГАЗЕТА

№ 8
2021

літературно-художня, публіцистична

ЩО ТАКЕ ЦЕНТР ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЯК ВІН МАЄ ВИГЛЯДАТИ?

НА ЧАСІ

Одним із важливих питань, реалізація яких забарилась уже не на один рік, є створення Центру документування порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях України. Уже зараз, через сім років тимчасової окупації, можна констатувати, що значна частина матеріалів, які могли би стати доказами збройної агресії та воєнних злочинів Російської Федерації з 2014 року, можуть бути втрачені. З часом ця проблема буде лише погіршуватися.

Олександр ВИШНЕВИЙ

Щоб уникнути найгіршого, а саме: неможливості притягнення до відповідальності осіб, причетних до порушень прав людини на півострові, у зв'язку з відсутністю доказів подій, що мали місце не один рік тому, необхідно вже зараз забезпечити створення Центру документування порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях України.

ЩО ТА ЯК ПОТРІБНО ДОКУМЕНТУВАТИ?

Серед національних і міжнародних документів, якими визначаються права людини, треба виділити такі:

– Конституція України;

– Загальна декларація прав людини ООН 1948 року;

– Міжнародні пакти про громадянські і політичні права та про економічні, соціальні і культурні права, ухвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 16 грудня 1966 року;

– Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року;

– Підсумковий акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року та інші.

Проте у світі не існує декларації чи іншого документа, яким би визначався виключний перелік прав людини. Ба більше, однією з важливих характеристик прав людини є їхня невиключ-

ність. Тобто жоден перелік прав людини не є виключним і може бути оновленим та доповненим, оскільки з часом з'являються нові права людини, які до цього не існували (наприклад, право на доступ до інтернету).

Найчастіше в контексті порушень прав людини на тимчасово окупованій території в Криму та на Донбасі говорять про такі порушення прав людини, як:

– право на життя (насилницькі зникнення, вбивства);

– право на свободу та особисту недоторканність (переслідування за політичними ознаками);

– недоторканність житла (незаконні обшуки будинків);

– право на свободу думки і слова, вільне висловлення своїх

поглядів і переконань (переслідування журналістів за написання матеріалів, що критикують окупаційний режим);

– свобода світогляду і віросповідання (переслідування Кримської єпархії Православної церкви України, мусульман, Свідків Єгови та інших релігійних організацій в окупованому Криму).

Натомість перелік прав людини, що порушуються на тимчасово окупованій території, набагато ширший і містить, зокрема:

– право на об'єднання у політичні партії та політичні організації (політична діяльність у Криму дозволена виключно в російських партіях, підконтрольних Кремлю, будь-яка

опозиційна діяльність переслідується);

– право на мирні збори, мітинги, походи і демонстрації (проведення мирних мітингів, що суперечать інтересам окупаційної адміністрації, є неможливим; наприклад, варто згадати щорічні обмеження та заборони на проведення заходів, присвячених роковинам депортації кримськотатарського народу 1944 року);

– право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (доступ до медичних послуг на окупованому півострові є неможливим без наявності так званого «червоного паспорта»);

→ 2

МОВОЮ АРХІВІВ:

УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС КРИМУ. НЕЗАЛЕЖНІСТЬ (1980-2000 РР.)

→ 6

ЩО ТАКЕ ЦЕНТР ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЯК ВІН МАЄ ВИГЛЯДАТИ?

→ 1 НА ЧАСІ

– право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (в окупованому Криму відбувається систематичне знищення об'єктів природно-заповідного фонду: Кримського природного заповідника, Опущького природного заповідника, Ялтинського гірсько-лісового природного заповідника та інших, що знищує фауну та флору та негативно впливає на необхідний для мешканців Криму обсяг чистої води та повітря; також варто згадати про екологічну катастрофу на півночі Криму у зв'язку з діяльністю підприємств хімічної промисловості, що стало результатом недбалості окупаційної адміністрації);

– право на судовий захист (у засобах масової інформації неодноразово з'являлася інформація щодо відсутності доступу до адвокатів у незаконно затриманих громадян України в Криму; наприклад, у справі Володимира Балуха в СІЗО йому не давали можливості зустрітися з адвокатом);

– право на освіту (фактично на території окупованого півострова ліквідовано навчання українською мовою, а умови для освіти кримськотатарською мовою значно погіршилися);

– закони не мають зворотної дії в часі (11 вересня 2017 р. Ахтема Чийгоза засудили до 8 років позбавлення волі за нібито «організацію масових заворушень» протягом проукраїнського мітингу під будівлею Верховної Ради АРК у Сімферополі 26 лютого 2014 року, тобто до початку окупації Криму, коли навіть відповідно до російського законодавства Російська Федерація не мала жодної юрисдикції над Кримом);

– право власності (окупаційною адміністрацією з 2014 року було проведено так звану «націоналізацію» державного майна України, а також майна, що належить українським фінансово-промисловим групам, таким як: «Укртелеком», «Крименерго», Ялтинська кіностудія, низка санаторіїв);

– заборона призову мешканців окупованої території до збройних сил держави-окупанта (протягом 2014–2020 рр. незаконно відбулося 11 призовних кампаній в окупованому Криму, а кількість українців, яких призвали до лав

Заступник Генерального прокурора України Гюндуз Мамедов та віцепрем'єр-міністр України – міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій Олексій Резніков під час робочої зустрічі.

Збройних сил Росії, перевищує 25 000 осіб).

Отже, існує критична потреба у постійному моніторингу та накопиченні інформації щодо порушень усіх вищезазначених та інших прав людини на окупованих територіях.

Документування – процес пошуку та виявлення інформації у будь-якій формі, її відбір, збереження та опрацювання. Це – величезний обсяг роботи, яка має виконуватися постійно, тому покласти ці повноваження на вже наявний орган державної влади – неможливо. Необхідне створення окремого структурного підрозділу в складі Офісу Генерального прокурора або Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, який займався б виключно документуванням, без інших другорядних функцій.

Можна окреслити основні принципи, відповідно до яких має функціонувати Центр документування порушень прав людини:

– збір даних – визначення необхідної інформації та шляхів її накопичення;

– організація даних – запис виявленої інформації та її зберігання відповідним чином;

– аналіз даних – якісна обробка інформації, що дозволяє її масове поширення та використання широкою аудиторією (створення статистики, презентацій, інфографіки, діаграм, графіків);

– адвокація та поширення відповідних даних – має бути розроблена окрема стратегія, відповідно до якої відбуватиметься поширення окремої суспільно важливої інформації. Наприклад, у 2017 році в Хорватії, у м. Пула відкрився документальний центр правосуддя перехідного періоду (Transitional Justice Documentation Centre), який поширює інформацію щодо фактів, встановлених під час слідства Міжнародного кримінального суду в Гаазі у справі Югославії. Центр функціонує як архів, в якому зберігається інформація щодо воєнних злочинів, скоєних на території Хорватії під час хорватсько-сербської війни. Ця інформація використовується для поширення правди щодо перебігу конфлікту шляхом створення інтерактивних наративів, доку-

ментальних та освітніх фільмів, виставок тощо.

Цілями діяльності Центру мають бути:

- накопичення матеріалів для встановлення правди щодо перебігу збройного конфлікту;
- збір доказів воєнних злочинів на окупованій території;
- збір доказів для судових процесів проти Російської Федерації як держави-агресора;
- встановлення жертв і потенційних винуватців порушень прав людини;
- формування історичного наративу;
- використання зібраної інформації в освітніх цілях.

СТВОРЕННЯ ЦЕНТРУ В УКРАЇНІ

Представники правозахисних організацій розпочали створення Центру документування порушень прав людини під час збройного конфлікту та на тимчасово окупованій території України ще в 2016 році. Правозахисник Олег Мартиненко, один із творців Центру документування, зазначає: «Центр документування – це не стільки центр розслідування, скільки саме центр фіксації для встановлення історичної правди». Діяльність Центру документування УГСПЛ сфокусована здебільшого на документуванні подій збройного конфлікту на сході України. За інформацією, що розміщена на сайті правозахисної організації, нині вже задокументовані події у Северодонецьку, Мар'їнці, Попасній, Маріуполі, Переможному, Станиці Луганській, Слов'янську, Кадіївці. На жаль, у той час представники органів державної влади обмежилися висловленням підтримки ініціативи та розумінням ситуації.

Нині про необхідність створення Центру документування в структурі вже наявного державного органу висловлюються представники влади, які безпосередньо займаються окупованими територіями. 14 липня 2020 року Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим повідомило, що було розпочато координацію зусиль державних і неурядових організацій для вироблення спільного бачення щодо формування національного архіву/репозитарію даних у контексті окупації Криму. До цього, 5 червня 2020 року, міністр з питань реінтеграції тим-

Документування – процес пошуку та виявлення інформації у будь-якій формі, її відбір, збереження та опрацювання. Це – величезний обсяг роботи, яка має виконуватися постійно, тому покласти ці повноваження на вже наявний орган державної влади – неможливо. Необхідне створення окремого структурного підрозділу в складі Офісу Генерального прокурора або Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, який займався б виключно документуванням, без інших другорядних функцій.

часово окупованих територій України Олексій Резніков заявив, що на базі Мінреінтеграції вже створюється Центр документування порушень прав людини на тимчасово окупованій території України.

Це питання також обговорювалось під час зустрічі Олексія Резнікова та Гюндуза Мамедова, заступника Генерального прокурора. «Ми документуємо всі факти грубих порушень, що відбувались і, на жаль, тривають на окупованих територіях України – частині Донецької і Луганської областей та Кримського півострова: політичні та релігійні переслідування, статеві злочини, катування, викрадення людей, порушення майнових прав, екологічних норм, морського та повітряного права, обстріли цивільної інфраструктури. Ми вже сформували реєстри постраждалих від таких обстрілів, щоб жертви могли претендувати на компенсації», – підкреслив Гюндуз Мамедов.

Ймовірно, що в Україні зараз склалися найсприятливіші умови для створення центру документування. Досвід і вже напрацьовані матеріали громадських організацій, підтримка з боку головних гравців серед органів державної влади (Представництво Президента України в АР Крим, Мінреінтеграції, Офіс Генерального прокурора), а також політична позиція Президента України щодо необхідності імплементації правосуддя перехідного періоду дозволяють сподіватися, що вже найближчим часом ми нарешті побачимо поступ і в цьому питанні.

ОКУПАЦІЯ. ЩО БУДЕ ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ?

ГОСТРЕ ПИТАННЯ

Уже сім років громадянське суспільство, експертне середовище та органи державної влади України шукають формулу вирішення «кримського питання». Тимчасову окупацію Криму з кожним роком усе важче характеризувати словом «тимчасова». Зрозуміло, що сам факт окупації має непостійний характер і відновлення статус-кво є лише питанням часу. Проте сім років – це доволі тривалий термін, аби стверджувати, що «тимчасова» окупація вже трохи затягнулася.

Іван КРИМСЬКИЙ

Найближчими роками існує ймовірність візуалізації картини, яка нагадуватиме «довгострокову» окупацію, що має довгострокові наслідки. Ці наслідки, вже після деокупації, стануть викликом, співвідносним за масштабом та труднощами до викликів самої деокупації. Як виглядатиме життя в Криму в перші дні після деокупації? Які перші кроки робитимуть органи державної влади? Кого на деокупованій території ми вважатимемо жертвами, колаборантами чи винуватцями злочинів? Яка доля юридичних фактів, що мали місце в часи окупації? Відповіді на ці та багато інших важливих запитань мають бути надані пакетом державницьких рішень, що імплементують в українське законодавство положення перехідного правосуддя.

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ У СВІТІ

Загальновизнаного терміна «перехідне правосуддя» не існує. Найчастіше його окреслюють як концепцію, що пояснює, яким чином держава має перейти від стадії війни до мирного життя та розвитку. Правосуддя перехідного періоду реалізується в формі законів та указів, якими врегульовуються десятки проблемних питань, які постають перед органами державної влади після відновлення контролю над окупованою територією: розслідування кримінальних злочинів, що мали місце під час окупації; створення спеціальних форм та умов діяльності судової влади; запровадження амністії;

відшкодування збитків жертвам конфлікту; врегулювання права власності; відновлення легального поля тощо.

Одним із батьків-засновників сучасного перехідного правосуддя є французький дипломат Луї Жуане, якому Комісія з питань прав людини ООН на початку 1990-х років доручила розробити пропозиції для уникнення безкарності осіб, причетних до масштабних порушень прав людини. Наприкінці 1990-х років французьким дипломатом були сформовані такі принципи, які стали центральними елементами перехідного правосуддя:

- право на правду;
 - право на справедливість;
 - право на відшкодування шкоди;
 - гарантії неповторення.
- Елементи перехідного правосуддя зазначені в низці міжнародних документів, серед яких:
- Доповідь Генерального секретаря з питань верховенства права та перехідного правосуддя у конфліктних та постконфліктних суспільствах.
 - Основні принципи і керівні положення права на правовий захист та відшкодування шкоди.
 - Доповідь незалежного експерта Діани Орендліхер з оновлених принципів щодо захисту та просування прав людини через дії з боротьби із безкарністю.
 - Доповідь Спеціального доповідача з питань реституції житла

та власності в контексті повернення біженців та внутрішньо переміщених осіб, Пауло Серхіо Пінейро.

- Нюрнберзька декларація щодо миру та справедливості.
- Директива Генерального секретаря: Підхід ООН до перехідного правосуддя.
- Резолюція Генеральної Асамблеї ООН: «Право на правду».
- Звіт Спеціального доповідача про сприяння встановленню істини, правосуддю, відшкодуванню шкоди та гарантіям недопущення порушень.

Особливу увагу розробці питань перехідного правосуддя приділяє Європейський Союз. У 2015 році Рада закордонних справ ЄС затвердила Рамкову політику ЄС щодо підтримки перехідного правосуддя. Складові перехідного правосуддя в політиці ЄС здебільшого збігаються з принципами, розробленими Луї Жуане, але все-таки мають відмінності:

- кримінальне судочинство (обов'язок держав розслідувати та притягувати до відповідальності винних у серйозних злочинах відповідно до міжнародного права);
- ініціативи зі встановлення істини (право на правду);
- репарації (право жертв порушення прав людини на судовий захист і відшкодування);
- інституційна реформа/гарантії неповторення (консоли-

дувати верховенство права та забезпечити справжню відповідальність органів влади для повернення довіри, запобігання повторенню порушень прав людини у майбутньому, а також забезпечення захисту прав людини).

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Україна далеко не перша держава, перед якою постало завдання розроблення та ухвалення документів, що мали би врегулювати постконфліктне життя країни.

Головним органом державної влади, відповідальним за імплементування перехідного правосуддя в національне законодавче поле, є Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, як ЦОВВ, що формує державну політику щодо тимчасово окупованих територій України. Важливу роль відіграє Представництво Президента України в АР Крим. 17 жовтня 2019 року було підписано указ Президента України «Питання Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим», яким на Представництво було покладено завдання з розробки концепції перехідного правосуддя. Розробка концепції відбувається в межах Комісії з питань правової реформи при Президентові України. Питанням перехідного правосуддя в комісії опікується робоча група з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, яку очолює Антон Кориневич, Постійний Представник Президента України в АР Крим.

Активну роботу над перехідним правосуддям раніше проводили працівники офісу Уповноваженого Верховної Ради України з питань прав людини. У 2018 році Валерія Лутковська спільно з експертами УГСПЛ презентувала законопроект «Про засади державної політики захисту прав людини в умовах подолання наслідків збройного конфлікту». Проте жодного прогресу в його розгляді та ухваленні не відбулося.

Одним із перших лобістів перехідного правосуддя в Україні ще з 2015 року була правозахисна організація «Українська Гельсінська спілка з прав людини». Головними експертами з цього питання є Олександр Павліченко та Олег Мартиненко. У 2019 році правозахисниками було презентовано дорожню карту перехідного правосуддя в Україні. Було визначено чотири стратегічні

Одним із перших лобістів перехідного правосуддя в Україні ще з 2015 року була правозахисна організація «Українська Гельсінська спілка з прав людини». Головними експертами з цього питання є Олександр Павліченко та Олег Мартиненко. У 2019 році правозахисниками було презентовано дорожню карту перехідного правосуддя в Україні. Було визначено чотири стратегічні цілі: притягнення винних до відповідальності; відшкодування шкоди жертвам конфлікту (репарації); право знати правду; гарантії неповторення конфлікту.

цілі: притягнення винних до відповідальності; відшкодування шкоди жертвам конфлікту (репарації); право знати правду; гарантії неповторення конфлікту.

Необхідність і важливість запровадження в Україні перехідного правосуддя публічно визнали більшість стейкхолдерів у органах державної влади. Заступник Генерального прокурора України Гондус Мамедов заявив, що прокуратура реалізує окремі елементи перехідного правосуддя з 2016 року. 11 вересня 2020 року Секретар РНБО Олексій Данилов заявив: «Необхідно максимально пришвидшити впровадження Концепції перехідного правосуддя в Україні з обов'язковим залученням до цієї роботи представників кримськотатарського народу». Окрім цього, за словами Віцепрем'єр-міністра Олексія Резнікова, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України активно працює над розробкою пакета законопроектів щодо імплементування перехідного правосуддя. Проте найважливішим є публічна підтримка Президентом України перехідного правосуддя, про що він заявив 20 жовтня 2020 року в посланні до Верховної Ради України.

За словами Антона Кориневича, концепція перехідного правосуддя та проект указу Президента України про її затвердження вже розроблені та перебувають на розгляді в Офісі Президента України. Все це дає підстави сподіватися, що у 2021 році концепцію перехідного правосуддя буде затверджено, що відкриє шлях для ухвалення потрібних законів і частково дасть відповідь на запитання: «Яку саме реальність ми побачимо після деокупації?».

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ОКУПОВАНОГО КРИМУ

НАГОЛОС

Закінчення

Дарина ПІДГОРНА,
юрист ГО «Регіональний
центр прав людини»

ЧИ ВСІ НАУКОВЦІ СУМЛІННІ ТА ДОТРИМУЮТЬСЯ ВЕТО НА БУДЬ-ЯКІ КОНТАКТИ З РОСІЄЮ?

Окреме питання виникає щодо участі українських дослідників і науковців у протидії наступу Російської Федерації на автентичність наших об'єктів культурної спадщини та історичну правду. Чи всі науковці сумлінні та дотримуються вето на будь-які контакти з Росією? На жаль, у своїх пошуках однозначної відповіді на це запитання я не знайшла. Подекуди у російських конференціях, у російських наукових виданнях з'являлися імена наших науковців. Цей факт насправді пригнічує. Проте чи є така співпраця наших учених з російською науковою спільнотою наслідком відсутності чітко визначеної державної політики?

Справді, така розсіяна та безвідповідальна політика держави спричиняє появу величезної кількості білих плям на практиці. Зокрема, за допомогою моніторингу деяких сайтів, присвячених діяльності так званої «Республіки Крим» у сфері культури, було виявлено, що окупаційна влада активно проводить міжнародні конференції та засідання круглих столів, до участі в яких залучаються як експерти з території Росії та її країн-сателітів, так і експерти з України, які здебільшого є українофобами та русофілами.

Наприклад, у так званій міжнародній онлайн-конференції на тему: «Спадщина Кирила і Мефодія на перехресті культур: Росія, Білорусь, Україна, Болгарія, Сербія, Македонія», організованій 18 червня 2020 року Комісією Промадської палати РФ з безпеки та взаємодії з ГСК (громадськими спостережними комісіями), взяв участь доктор історичних наук, професор кафедри археології та етнології України Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова Олександр Пригарін. У заході також взяли участь так звані «депутат» Державної думи РФ Руслан Бальбек, так звані «науковці музею «Херсонес Таврійський», представники «Асамблеї слов'янських народів Криму». На конференції звучали висловлювання про об'єднання слов'янських народів, оформлення міжнародного діалогу у межах «руського міра».

Так звана «реставрація» Ханського палацу у Бахчисараї, одного з об'єктів культурної спадщини на території окупованого Кримського півострова, що входить до Попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Залишки середньовічного міста-фортеці Ескі-Кермен, одного з об'єктів культурної спадщини на території окупованого Кримського півострова, що входить до Попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Д.І.н., професор кафедри археології та етнології України Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова Олександр Пригарін.

Впевнена, що після проведення більш детального розслідування участі українських науковців у про-російських заходах людей, подібних Пригаріну, зможемо знайти ще більше. Адже така діяльність українських учених призводить до їхнього самотвердження в науковій спільноті і підвищення авторитету їхньої думки як наукової. А з іншого боку, відбувається серйозна дискредитація наукової спільноти України, просування російських наративів, фактична легітимізація збройної агресії Росії проти України не лише на міжнародній арені, а ще й всередині обох країн – громадян як України, так і Російської Федерації. На мою думку, аби надалі таких науковців було все менше і менше, необхідний механізм осуду суспільства, ігнорування науковою спільнотою, належне розслідування та юридична оцінка таких дій з боку правоохоронних органів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Боротьба України за захист культурних цінностей, що перебувають на тимчасово окупованій території Криму, безсумнівно, є надзвичайно важливим процесом, але таке ставлення держави до своєї місії в цьому питанні розчарує та ще більше ускладнює процес захисту культурної спадщини. Натомість виникає низка запитань щодо ефективності здійснення цієї боротьби. Адже що можна вимагати в плані захисту культурної спадщини від МЗС та Мін'юсту, якщо МКІП та Мінреінтеграції не здійснюють документування порушень, як це має бути відповідно до законів України? Але тоді, що документувати, якщо не здійснюється моніторинг і об'єктивна інформація про ситуацію на окупованому півострові відсутня? І водночас – що, власне, моніторити, коли МКІП навіть не знає, які з об'єктів культурної спадщини залишилися неушкодженими, а яких вже немає на окупованих територіях, бо немає відповідного реєстру?

Як відомо, головними завданнями держави для ведення ефективної та дієвої політики є моніторинг, документування порушень, інформування та як наслідок – притягнення до відповідальності винних. Як бачимо, український уряд, зокрема і в особі МКІП, на сьогодні не виконав навіть свого першого завдання – здійснення моніторингу. Розумію, це дуже жорстке звинувачення в бік МКІП, але, на жаль, я змушена це зробити на підставі результатів свого дослідження.

Для того, щоб ситуація надалі не погіршувалася й Україна все ж таки могла ефективно захистити та зберегти культурну спадщину на окупованих територіях, рекомендується:

– **Кабінету Міністрів України** переглянути ситуацію у питанні збереження та захисту культурної спадщини та ухвалити окремий нормативно-правовий акт «Про захист об'єктів культурної спадщини в умовах війни та окупації», який би чітко визначав напрям роботи держави в цій сфері та конкретизував, хто та які саме дії має застосовувати у визначених випадках.

– **Міністерству культури та інформаційної політики** створити окремий спеціальний орган чи підрозділ усередині системи міністерства, до завдань якого віднести здійснення моніторингу, документування та інформування суспільства щодо питань збереження та захисту об'єктів культурної спадщини.

– **Міністерству культури та інформаційної політики** створити окрему профільну сторінку (розділ) на офіційному сайті з інформацією щодо результатів моніторингу використання, збереження та захисту культурних цінностей на тимчасово окупованій території Криму.

– **Міністерству культури та інформаційної політики** створити окремий реєстр культурних цінностей України, які розташовані на тимчасово окупованих територіях Кримського півострова.

– **Міністерству культури та інформаційної політики** спільно з **Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб** створити окремий реєстр культурних цінностей України, що зруйновані, пошкоджені або незаконно переміщені у зв'язку з окупацією Кримського півострова Російською Федерацією.

– **Міністерству культури та інформаційної політики** створити окремий список культурних цінностей і установ з функцією зберігання рухомих пам'яток культурної спадщини, що перебувають у місцях розташування військових

Боротьба України за захист культурних цінностей, що перебувають на тимчасово окупованій території Криму, безсумнівно, є надзвичайно важливим процесом, але таке ставлення держави до своєї місії в цьому питанні розчарує та ще більше ускладнює процес захисту культурної спадщини. Натомість виникає низка запитань щодо ефективності здійснення цієї боротьби. Адже що можна вимагати в плані захисту культурної спадщини від МЗС та Мін'юсту, якщо МКІП та Мінреінтеграції не здійснюють документування порушень, як це має бути відповідно до законів України?

баз (як на землі, так і в акваторії Чорного і Азовського морів), полігонів, злітно-посадкових смуг, законсервованих Україною пускових установок та інших об'єктів військової інфраструктури.

– **Міністерству культури та інформаційної політики і Постійному представництву України при ЮНЕСКО** пришвидшити внесення до списку пам'яток під загрозою об'єктів культурної спадщини на території окупованого Криму, що номіновані Україною до внесення до списку пам'яток світового значення, які зараз перебувають у попередньому списку: Бахчисарайський палац кримських ханів, Комплекс пам'яток Судацької фортеці (VI-XVI століття), Пости та укріплення на торгових шляхах генуезців від Середземного до Чорного морів, Культурний ландшафт «Печерні міста Кримської Готії», Історичне середовище столиці кримських ханів у місті Бахчисараї, Кримська геофізична обсерваторія.

– **Верховній Раді України, Міністерству культури та інформаційної політики** вжити всіх необхідних заходів для завершення процесу приєднання України до Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (Нікосія, 2017).

– **Міністерству освіти і науки** здійснювати постійний моніторинг наукових видань, дисертаційних досліджень, наукових тем, грантових програм, конференцій, семінарів та ін. на предмет дотримання їхніми організаторами, учасниками, керівниками і виконавцями засад української санкційної політики, директив ЄС у руслі асоціативного і перспектив набуття повного членства України в ЄС і НАТО.

ОПУК – ЗАПОВІДНИК ЧИ ПОЛІГОН?

ПРИРОДА

Півострів на півострові – так можна охарактеризувати відрізок у сто кілометрів між Керчю та Феодосією. З обох боків, якщо їхати вглиб від траси, криється багато невідомого: пустинні пляжі, рідкісні птахи, космічні пейзажі. Один із таких диковинних куточків – гора Опук. У 1998-му Опуцький заповідник отримав статус «національного». Однак для російського агресора навіть такі статуси не мають жодного значення. Особливо, коли йдеться про імперські амбіції.

Роза КРИМСЬКА

Статус «національного» Опук отримав 12 травня 1998 року задля збереження унікальної флори та фауни. Територію заповідника внесено до списку ІВА територій, важливих для збереження популяції птахів у межах Європи.

Опуцький заповідник – найбільший на території Керченського півострова: його площа становить 1592,3 га, з них 62 га – це акваторія Чорного моря з островами Скелі-Кораблі та Опуцьким мисом. Гора Опук – це 185 метрів над рівнем моря (одна з найвищих точок серед керченських степів), поруч з нею – Узунларське озеро завглибшки 0,6 метрів. Його ще часто називають «рожевим».

Опуцькі ландшафти сильно відрізняються від степів Керченського півострова: тут і скали, і розломи, і відкрите Чорне море, якого не побачиш у межах міста. Гора Опук – столова, розбита на тераси, ускладнена урвищами, уступами, кам'янистими осипищами, а тому тут живуть рослини і тварини, які можна зустріти лише в гірських ландшафтах. До слова, гірський Крим починається далеко за Феодосією, тож Опук – це нібито вкраплення одного пейзажу в інший.

Не буду перераховувати всі види рослин і тварин, для яких Опук є домівкою. Зазначу тільки, що флора заповідника становить 766 видів, фауна – 1600 видів.

Опук – це не лише унікальна природа, але й археологічна пам'ятка. Тут розташовувалося древнє місто Кіммерик (VI-IV століття до нашої ери), руїни якого (цитадель, десятки колодязів, залишки стін) були знайдені на території заповідника.

Скелі-Кораблі, або Елькен-Кая, розташовані за 4 км від мису Опук

І всі ці скарби «дісталися» Росії навесні 2014-го. Скарби, якими окупант розпорядився по-своєму.

«РІДНА ГАВАНЬ» ТА ЇЇ ЗАКОНИ

На «офіційному» сайті Опуцького заповідника opuk-crimea.ru ви ознайомитеся з інформацією

про види тварин та рослин і про те, що вони внесені до Червоної книги РФ. Побачите примітку «Природний заповідник «Опуцький» – природоохоронна та науково-дослідна організація». І тут ви також знайдете новину: 13 травня 2020 року (рівно через 22 роки після створення) Опуцький заповідник було ліквідовано.

Як пояснюють представники окупаційної влади, це було зроблено в рамках реорганізації заповідного фонду. Управління здійснюватиметься через федеральну державну бюджетну установу «Заповідний Крим», створену наприкінці 2019-го. Під контролем нового відомства – природні заповідники Казантипський, Опуцький, Ялтинський гірсько-лісовий, «Лебедіні острови», державні природні заказники федерального значення «Каркінітський» та «Мале філофорне поле». Всі необхідні документи для ліквідації двох заповідників на Керченському півострові (Опуцького та Казантипського) були підготовлені буквально за півроку. Для чого такий поспіх?

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДИ? НІ, НЕ ЧУЛИ

За сім років окупації кримчани повністю відчували на собі особливості російської казкової реальності. Згадаємо хоча б екологічну халепу в Армянську, горіння танкерів у Керченській протоці, закриття пляжів

Управління здійснюватиметься через федеральну державну бюджетну установу «Заповідний Крим», створену наприкінці 2019-го. Під контролем нового відомства – природні заповідники Казантипський, Опуцький, Ялтинський гірсько-лісовий, «Лебедіні острови», державні природні заказники федерального значення «Каркінітський» та «Мале філофорне поле». Всі необхідні документи для ліквідації двох заповідників на Керченському півострові (Опуцького та Казантипського) були підготовлені буквально за півроку. Для чого такий поспіх?

під військові частини і багато чого іншого. Росія безжально нищить усе, що встає на шляху. Байдуже, що це: людські ресурси чи природні.

Керченський півострів уже пережив «будівництво століття» у вигляді «Кримського мосту» і траси «Таврида». Так, майже ніхто не звернув увагу на те, скільки історичних шарів було зруйновано під час асфальтування. Можливо, це не такі очевидні речі. Проте водночас відбулися фатальні зміни в акваторії Керченської протоки, адже, незважаючи на заяви про «зелене будівництво», про екологічність під час зведення мосту не йдеться взагалі.

Зрештою, коли були готові автомобільні дороги та залізничні шляхи, російська влада дістала заповідників. Що дає ліквідація? Вона дозволяє не лише скоротити витрати бюджету, але й зменшити територію заповідних зон. Також це знижує статус заповідника, а це означає, що Росія буде використовувати Опук виключно для військових навчань. Так, як у вересні 2020 року на «Кавказ 2020», де, за даними української розвідки, було задіяно близько 120 тисяч військових, 3 тисячі броньованих машин (з них – не менше 500 танків), 300 літаків, 250 вертольотів, 50 кораблів та до 5 підводних човнів. Для Росії Опук – це вже давно не заповідник, а полігон.

Особливо цинічними на цьому тлі видаються акції «Крим – регіон екологічної безпеки та чистоти» або «Зробимо Крим чистим», а також визначення допустимого антропогенного навантаження (максимальна кількість відвідувачів) у 94 людини на день. І жодної згадки про фізичне знищення унікальної пам'ятки від ракет, бомб і снарядів.

УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС КРИМУ. НЕЗАЛЕЖНІСТЬ (1980–2000 РР.)

МОВОЮ АРХІВІВ

Після входження Криму до складу УРСР у 1954 р. нетривалий час відбувалася його показова «українізація», за фасадом якої чинився фактичний етноцид: опиратись йому ані дезорганізовані та деморалізовані представники українського населення півострова, ані їхні русифіковані нащадки не могли. Надія на бодай іскру національного відродження з'явилася у 1980-х рр. – в епоху «перебудови та гласності», в останні роки конаючого Радянського Союзу.

Сергій КОНАШЕВИЧ

3 окрема, у травні 1989 р. у Севастополі було проголошено створення Товариства української мови ім. Т. Шевченка. Осередки Всеукраїнського Товариства української мови з'явилися також у Керчі та Євпаторії.

24 серпня 1991 р. було проголошено Незалежність України. За три дні Гагарінська районна державна адміністрація Севастополя офіційно зареєструвала міську громаду УГКЦ, яка на той час входила до Києво-Вишгородського екзархату і стала фактично першою в Криму громадою церкви, що вийшла з підпілля у 1980-х рр. На той час у міській раді було утворено депутатську групу «Україна», яка ухвалила звернення до керівників міста й командування Чорноморського флоту забезпечити в місті спокій і нормальне функціонування всіх служб. Вимогу було виконано.

1 грудня 1991 р. під час загальнонаціонального референдуму про Незалежність України 54% мешканців АР Крим проголосували «за»; в Севастополі цей показник склав 57% мешканців міста. Народження незалежної держави стало неабияким стимулом для діяльності українських національно-культурних організацій, що проголошували фактичну приналежність Криму до України. Проте вони наражалися на реакцію низки організацій, що агітували за вихід півострова зі складу України та його приєднання до РФ: найпотужнішою з них було «Республіканское движение Крыма» (РДК). Проросійські активісти лякали місцеве (переважно російськомовне) населен-

Крим у 1990-ті...

Обращение комитета спасения Крыма к жителям полуострова

К Р И М Ч А Н Е І

Наш Крым стал разменной монетой в играх политиков. Правительство Ельцина: — провалило экономические реформы; — развалило Россию; — обмануло трудящихся обещанием «лучшей жизни». Желая избежать гнева народа и неминуемой отставки, московские политики раздувают жупел военной угрозы, надеясь, что небольшой военный конфликт на Юге наконец-то сплотит россиян под их властью. С этой целью Москва превращает наш обетованный Крым в новый Карабах. Ельцин, и Багров, и Касатонов прекрасно знают, что Крым зависит от Украины: — продовольственно; — водоснабжением; — энергетически. Всем ясно под чью дудку пляшут сепаратисты. Их «независимость» — это независимость без воды, хлеба, электричества. Подбивая крымчан на бессмысленную конфронтацию, Москва добивается: — Чтобы Кравчук блокировал Крым, перекрыл поступление воды, продовольствия, электроэнергии, транспорта; — Чтобы пролилась кровь и «восстанавливать порядок» явились полки «Национальной гвардии», приобретшие опыт усмирения в Степанокерте, Баку, Тбилиси. Война нужна Ельцину, чтобы удержаться в кресле Президента России. Война нужна адмиралу КАСАТОНОВУ, чтобы стяжать лавры великого флотоводца. Война нужна правительству Крыма, чтобы заработать капитал на крови трудящихся. Всем им есть куда убежать и на что жить в случае поражения крымской авантюры. Крым нужен Москве не ради «собрания русских земель». Сейчас и Сибирь, и Урал, и Поволжье готовы отделиться. Крым нужен Москве только как повод для развязывания войны с Украиной. Но война не нужна нам, крымчанам. Крым наша родина, и мы не хотим превратиться в беженцев и нищих в «гостепреимном», голодом Нечерноземье. Крымчане, не поддавайтесь на посулы провокаторов из РДК! НАМ НУЖЕН МИР!

КОМИТЕТ СПАСЕНИЯ КРЫМА
ДВИЖЕНИЕ «КРЫМ С УКРАИНОЙ»

Примірник листівки руху «Крим з Україною», 1992 р.

ня «тотальною українізацією та бандеризацією».

* * *

На вимогу часу виник блок кримських правоцентристських і національно-демократичних організацій: Кримська обласна організація Української республіканської партії (УРП) і близький до неї Український громадянський конгрес Криму, який загалом налічував близько 4 тисяч членів, що мали розгалужену мережу місцевих організацій, а також кримські осередки «Просвіти» і Народного руху України. Цим організаціям, що не мали матеріальної бази для забезпечення своєї діяльності, постійно протидіяли представники місцевої влади; та й для офіційного Києва, де у владних кабінетах за-

сілі прокомуністично налаштовані чиновники, вони також виявилися в ролі небажаних. Для підтримки українських організацій Криму та активізації процесів національно-культурного відродження на півострові було створено Комітет громадських організацій «Крим з Україною», до складу якого увійшли представники УРП, ДемПУ, «Просвіти» та НРУ. Комітет надавав організаційну та технічну допомогу українським організаціям, розповсюджував українські газети, книги, журнали, створював місцеву українську пресу, нові українські просвітні, культурологічні організації, які відроджували українські школи, мову та культуру. За невеликий проміжок часу вдалося ініціювати створення організації вчених «Крим з Укра-

* * *

їною», зі складу якої звернення до кримчан підписало понад сто науковців, Асоціація працівників українського просвітництва в Криму, товариства репресованих. Комітет провів перший і другий конгреси депутатів Криму всіх рівнів «За мир і національну злагоду», в роботі яких узяли участь понад 300 осіб. Проведення депутатських з'їздів, виступи депутатів транслювалися по радіо і телебаченню, що суттєво вплинуло на політичну ситуацію в Криму, вселивши надію на краще майбутнє в серця кримських українців.

У 1992 р. в Красноперекіпську за сприяння комітету «Крим з Україною» та НРУ почав виходити двічі на місяць суспільно-політичний часопис «Кримський вісник», який став на той час єдиною на весь північний Крим україномовною газетою. Також комітет взявся до видання свого прес-бюлетеня, видав і розповсюдив серед населення Криму кілька мільйонів примірників газет, журналів та листівок; понад 15 тисяч українських книг військово-патріотичної тематики отримали підрозділи ЗСУ та ВМСУ. Тоді ж було створено Союз українок Ялти, який згодом став осередком Союзу жінок України.

На початку травня 1992 р. у Сімферополі було проведено з'їзд Конгресу українців Криму. 26 травня сімферопольський осередок Всеукраїнського Товариства української мови було реорганізовано в осередок ВУТ «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка. В міжчасі було ухвалено сепаратистську конституцію Криму, після чого тривало формування Верховної Ради та вибори президента республіки. Весь цей час регіон щосили декларував свою «непричетність» до України.

23 серпня 1992 р. Союз українок Севастополя отримав державну реєстрацію.

У жовтні під гаслом «Крим – Україна – Європа» за сприяння комітету «Крим з Україною» — «Соборність» та Кримської організації УРП у приміщенні Кримського академічного українського музичного театру в Сімферополі відбувся I Всекримський конгрес українців, у роботі якого взяли участь більш ніж тисяча делегатів і який проголосив головною метою збереження статусу Криму як невід'ємної складової частини України. Захід став помітною подією в житті українців півострова. Перед конгресом задля призупинення його підготовки по кримському радіо виступив тогочасний голова Вер-

Мітинг Народного Руху України. Сімферополь, 1990 р.

Народження незалежної держави стало неабияким стимулом для діяльності українських національно-культурних організацій, що проголошували фактичну приналежність Криму до України. Проте вони наражалися на реакцію низки організацій, що агітували за вихід півострова зі складу України та його приєднання до РФ: найпотужнішою з них було «Республіканское движение Крыма» (РДК). Проросійські активісти лякали місцеве (переважно російськомовне) населення «тотальною українізацією та бандеризацією».

ховної Ради АРК Микола Багров, який заявив, що проведення заходу може дестабілізувати обстановку на півострові. Сучасники зазначали, що досвід конгресу був гірким через те, що голова його координаційної ради зрадив принципам організації, висунивши свою кандидатуру на посаду президента Криму в 1994 р. (про кого саме йдеться – встановити, на жаль, не вдалося). Конгрес українців Криму «пробудив, сконсолідував українство, примусив звернути на нас і наші проблеми увагу», проте координаційна рада конгресу та його голова «виявилися малодієвими і не виправдали сподівань», а відтак сам конгрес «не став силою, здатною відстояти українські інтереси».

31 грудня 1992 р. друком вийшло перше число Всеукраїнської громадсько-політичної і літературної газети «Кримська світлиця».

30 січня 1993 р. відбулася установча конференція Всекримського товариства «Просвіта», на якій було прийнято звернення з приводу загострення проросійських сепаратистських настроїв у Криму на адресу Президента України Леоніда Кравчука, Генерального прокурора України Віктора Шиш-

кіна та голови Верховної Ради Криму Миколи Багрова. У документі зазначалося, що ареною антиукраїнської діяльності було обрано Севастополь, де відбувалися події, спрямовані проти України, а лідери шовіністів підбурювали людей, заявляючи про готовність добиватися приєднання Криму до Росії зі зброєю в руках.

29 травня 1993 р. відбувся I Конгрес українців Севастополя. 25 липня в Ялті відбувся Конгрес українців півдня Криму, в якому взяли участь делегати з усіх населених пунктів Південного узбережжя півострова. Конгрес ухвалив звернення до Алуштинської і Ялтинської міських рад з вимогою поступового переведення окремих середніх шкіл і дитячих світличок на українську мову навчання і виховання, підняти державні прапори України над будівлями органів державної влади, демонтувати пам'ятники більшовицьким кагам народу. У зверненні до Президента і Верховної Ради України учасники конгресу закликали навести конституційний лад у Севастополі для негайного розподілу Чорноморського флоту та виведення його російської частини з портів України, зокрема з Севастополя.

* * *

28-29 листопада 1993 р. відбувся установчий з'їзд Українського Громадянського конгресу Криму (УГГК), під час якого було проголошено переформатування конгресу в загальнокримську українську політичну партію, ідея заснування якої народилася в середовищі кримських організацій національно-демократичного спрямування. Верховна Рада АРК на той час ухвалила закон про вибори, яким заборонялася участь у виборах кримських філій загальноукраїнських партій: саме це дискримінаційне положення спонукало кримське українство до створення своєї партії.

Парадоксальність ситуації полягала в тому, що представники національно-демократичних сил, відстоюючи непорушну єдність Криму з Україною, були змушені йти на створення регіональної партії, підкоряючись кримському закону, щоб не опинитися поза виборчою кампанією. Розгорнута у Криму кампанія виборів власного президента потребувала серйозної рішучої протидії, яка була б можливою лише за наявності дієвої політичної організації. У подібних складних умовах виникла гостра потреба згуртувати свідоме українство, на той час розпорошене по багатьох організаціях, у єдину політичну організацію, яка була б спроможна суттєво впливати на суспільно-політичну ситуацію в Криму. Відтак УГГК повів принципову лінію на активний бойкот виборів президента Криму

Активісти ДСУ біля агітаційного автобуса РДК («Республіканское движение Крыма»), що агітувало за повний вихід зі складу України. 1990-ті роки

Активісти організації «Державна самостійність України» у Сімферополі біля Ради міністрів АР Крим, 1990-ті роки

як антиконституційних. Українські організації без матеріальних засобів, без газет, радіо і телебачення, а лише розповсюдженням самотужки виготовлених ентузіастами листівок не могли ефективно протидіяти пропагандистській машині проросійських сил. Проте була нагода заявити, що в Криму є достатньо людей, які стоять на засадах українського державотворення і сміливо виступають за Україну.

7 лютого 1994 р. УГГК отримав офіційну реєстрацію. 9 травня відбулися установчі збори Громадянської ради Криму (ГРК), яка фактично стала опозиційним парламентом, створеним для протидії сепаратистським рішенням Верховної Ради Криму. ГРК складалася з делегатів від низки проукраїнських політичних організацій і партій: УГГК, УРП, ДемПУ, ДемКрим і Меджлісу кримськотатарського народу. Створення ГРК було простимульоване тогочасною антиукраїнською діяльністю та правовим свавіллям Верховної Ради АРК.

7 липня (за іншими даними – 17 серпня) 1994 р. відбувся II Конгрес громадян України міста Севастополя (Конгрес українців Севастополя), під час проведення якого було ухвалено проекти рішень щодо тогочасного стану українства в місті й регіоні. Було прийнято такі вимоги до місцевої влади: дотримуватись Закону про мови в Україні, сприяти функціонуванню української мови в науці, освіті й культурі, у сфері обслуговування; створити школу з українською мовою навчання і запровадити викладання в усіх навчальних закладах української мови як предмета; утворити український культурно-просвітницький центр; виділити з міського бюджету цільові кошти на здійснення українських культурно-просвітницьких програм тощо.

* * *

Під час розгулу антиукраїнської та сепаратистської вакханалії на півострові протягом 1992-1994 рр. фрагменти промов активістів українських організацій Криму рясніли свідченнями на кшталт таких: «Ми живемо в найбільш зрусіфікованому середовищі. У Криму 700 тисяч українців за офіційною статистикою, яка до того ж є заниженою. Але ми не маємо ані українських шкіл, ані українських газет. Трапляється навіть, що люди бояться називатись українцями. Скажуть слово українське й оглядаються: чи не образився за це якийсь «старший брат». З нас зробили духовних калік, перевертнів, «рускоязычне населення». У нашій свідомості немає переконання, що говорити рідною мовою — це бути самим собою. Преса Криму несе шовіністичні, ворожі для України ідеї, здійснює ідеологічну обробку свідомості людей, що їх ще більше дезнаціоналізує. Лунають заклики до «сербського варіанту», тобто

відстояти інтереси російського народу зі зброєю в руках, а «мразь і сволочь», тобто українців, викинути за межі Криму. Антиукраїнські сили, дії яких мають відвертий кримінальний характер, роздмухують вогонь міжнаціональних чвар. Чиниться наруга над усім українським, яке органічно не сприймається шовіністами. Вони глумляться над національними символами України, плюють на нашу національну честь і топчуть нас у болото. Все це принизливо, ганебно, адже ми не наймити, не раби, хоч і гнули спину впродовж століть. Нас, українців, у Криму хоч і багато, але ж ми дозволили витравити наші національні почуття, збайдужіли до своєї справжньої історії, до звичай народних та до рідної культури, забули мову своєю материнську. До того ж усі важелі влади продовжують перебувати в руках тих, хто впродовж десятиліть збиткувався над українством».

У 1995 р. кримська конституція та кілька десятків республіканських законів сепаратистського характеру були скасовані Верховною Радою України. Це сприяло черговій хвилі активізації кримського українства. Ще 22 січня відбувся другий з'їзд УГГК. На півострові почали з'являтися нові україномовні ЗМІ та розвиватися наявні. Так, у березні 1995 р. державну реєстрацію отримала україномовна газета «Відродження», що виходила в місті Саки (у 1998 р. її головний редактор Олексій Єфіменко загинув унаслідок падіння з вікна 5-го поверху). 13 червня 1995 р. в ефірі української редакції радіо Феодосії вийшов перший випуск україномовної передачі «Струмок».

Влітку 1995 р. над міськрадою Сімферополя вперше було піднято державний прапор України: зробив це тодішній заступник керівника республіканського товариства «Просвіта» Павло Власенко за сприяння активістів української козацької організації під час мітингу. Опір чинили представники проросійських організацій. Проте прапор провисів лише до ночі. Після цього українські активісти офіційно звернулися до голови міськради Валерія Єрмака з вимогою поновити прапор держави над міськрадою. За три дні прапори України і АР Крим було офіційно, але без жодних церемоній піднято біля міськради, а за кілька днів – над Радою міністрів і Верховною Радою АРК.

19 січня 1996 р. у Сімферополі відбулися установчі збори Кримського відділення Конгресу української інтелігенції. Учасники заходу констатували, що стан української культури в Криму був найгіршим і найтривожнішим в Україні: на 760 тисяч українців на півострові де-факто не було жодної української школи, жодного українського дитячого

стан української культури в Криму був найгіршим і найтривожнішим в Україні: на 760 тисяч українців на півострові де-факто не було жодної української школи, жодного українського дитячого дошкільного закладу, належного українського інформаційного простору, рідною мовою у 1991-1996 рр. не побачила світ жодна українська книжка, спостерігалось засилля російськомовних ЗМІ при блокуванні українського радіо і телебачення, а близько 200 російськомовним виданням протистояла лише бюджетна щотижнева «Кримська світлиця» з мізерним накладом.

дошкільного закладу, належного українського інформаційного простору, рідною мовою у 1991-1996 рр. не побачила світ жодна українська книжка, спостерігалось засилля російськомовних ЗМІ при блокуванні українського радіо і телебачення, а близько 200 російськомовним виданням протистояла лише бюджетна щотижнева «Кримська світлиця» з мізерним накладом. 17 лютого було проведено установчу конференцію відділення: серед ухвалених документів були звернення до Президента України і до населення Криму та ухвала, в якій йшлося про необхідність посилення в Криму державотворчих процесів, дотримання закону про освіту, відкриття українських шкіл пропорційно до кількості українського населення, створення умов для книговидання, розвитку української культури, забезпечення в Криму українського інформаційного простору, соціальний захист інтелігенції, звільнення державних установ від українофобів, скасування московського часу на території Криму та запровадження українського тощо. Звернення були витримані в рішучих тонах вимоги з застереженням права на опозиційні заходи.

22 лютого 1996 р. у Севастополі було засновано Український культурно-інформаційний центр. У липні реєстрацію отримала Кримська філія Конгресу українських націоналістів у Сімферополі.

Влітку 1996 р. над Верховною Радою АРК майорів лише прапор автономії. На початку серпня 1996 р. представники організації студіюючої молоді «Зарево», Українського козацтва та КУН намагалися зустрітися зі спікером ВР АРК Євгеном Супрунюком для висунення вимог про підняття державного прапора України. 24 серпня, в день 5-ї річниці незалежності України, над будівлею ВР АРК уже з'явився синьо-жовтий прапор.

Далі буде...

РЕСПУБЛІКА ТАВРИДИ (1918 Р.) І КРИМСЬКА РЕСПУБЛІКА (1919 Р.): СХОЖІСТЬ І ВІДМІННІСТЬ

ЯК ЦЕ БУЛО...

Продовження

Однак не можна говорити, що кримські більшовики взагалі в 1919 р. відкинули гасло про «право націй на самовизначення». Воно залишалося у вигляді негласної обіцянки, за допомогою якої більшовицькі керівники загравали з представниками кримських національних меншин. Проте право на позірну незалежність надавалося окраїнам колишньої імперії лише в тих випадках, коли на цій території міцно закріплювалася радянська система влади. При побудові саме такої владної системи керівна функція переходила до більшовицької партії. Завдяки цьому на засадах «демократичного централізму» вожді здійснювали контроль над усіма процесами в «незалежних» радянських республіках.

Тетяна БИКОВА,
к.і.н., науковий співробітник Інституту історії України НАН України

Як і попередниця Республіка Тавриди, Кримська республіка створювалася не як національна, а як територіальна державна одиниця. Цьому сприяв факт існування на карті УСРР, яка мала приборкати український національно-визвольний рух. Однак так само, як і в 1918 р., кримський уряд намагався приєднати до території республіки північні повіти колишньої Таврійської губернії.

На відміну від Республіки Тавриди, в 1919 р. більшовики зро-

ФОТО З ВІКІПЕДІЇ ДЖЕРЕЛ

били з минулорічних помилок декілька важливих для себе висновків. Вони більш прискіпливо поставилися до вирішення національного питання. Пам'ятаючи про повстання кримських татар навесні 1918 р., цього разу більшовики розпочали долучати як їх, так і представників інших національностей до справи «будівництва» на півострові нової держави. До Раднаркому Кримської республіки було включено п'ять кримських татар-більшовиків. Партія Міллі Фірка, яка повірила у відродження кримської державності, визнала більшовиків союзниками й обіцяла підтримку місцевому Раднаркому. Раднарком, своєю чергою, видав наказ про її легалізацію, чим ще більше розширив коло тих татар, які почали з прихильністю дивитися на нову більшовицьку республіку. При Кримському обкомі РКП(б) було створено низку національних бюро (якот: мусульманське, німецьке, вірменське та ін.), на які покладалося завдання посилювати вплив більшовиків на півострові.

На відміну від безладу, який під час існування Республіки Тавриди у 1918 р. царював між урядом республіки та його збройни-

ми військами, в 1919 р. у цьому питанні відбулися істотні зміни. Тепер її керівництво більш ретельно слідкувало за своїми збройними силами, намагаючись навести там лад. Загони Червоної армії підпорядковувалися своїм начальникам, яких призначав Раднарком Кримської республіки в особі її військового комісара П. Дибенка. Їм заборонялося проводити самочинні обшуки, ревізії, арешти та розстріли. Поступово викоринювався анархізм, який все ще був впливовою на півострові силою.

Проте в 1919 р. на порядку денному постало інше питання. Під час існування Кримської республіки між членами її уряду та командирами військових частин точилися запеклі сварки щодо визначення верховенства. Кожна зі сторін вважала себе основним «володарем» у Криму. Через сварки народжувалися накази, які суперечили один одному. Військові керівники скаржилися до Москви на партійних та радянських діячів півострова, а ті, своєю чергою, надсилали такі самі скарги на дії військових. Мешканці півострова потрапляли у становище, коли не мали жодної можливості зрозуміти, кому саме підпорядковуватися.

Напередодні створення Кримської республіки в Москві відбувся VIII з'їзд РКП(б), який ухвалив курс на побудову комунізму. Ясна річ, що це рішення одразу почали втілювати в життя на всіх територіях, які потрапляли в залежність від більшовицької влади. Не став винятком і Крим. Одразу після його захоплення нова партійно-радянська влада розпочала будувати тут новий соціально-економічний лад. Майно громадян було націоналізовано, наявні кошти – відібрані. До кримських сіл попрямували численні продзагони, які мали відібрати у населення та відправити до центру якомога більше продовольства.

Як і рік тому, більшовицькі націоналізації, ревізії, фінансові побори та інші різноманітні утиски викликали величезне обурення серед місцевого населення. Зростання невдоволення кримчан збіглося з іншою хвилею народного гніву, яка виникла на території України.

Протягом першої половини 1919 р. українське селянство повстало. Поширеність повстань змусила більшовиків відправляти в села, що бунтували, велику кількість військ. Щоб упокорити повсталих, більшови-

Пам'ятаючи про повстання кримських татар навесні 1918 р., цього разу більшовики розпочали долучати як їх, так і представників інших національностей до справи «будівництва» на півострові нової держави. До Раднаркому Кримської республіки було включено п'ять кримських татар-більшовиків. Партія Міллі Фірка, яка повірила у відродження кримської державності, визнала більшовиків союзниками й обіцяла підтримку місцевому Раднаркому. Раднарком, своєю чергою, видав наказ про її легалізацію, чим ще більше розширив коло тих татар, які почали з прихильністю дивитися на нову більшовицьку республіку.

ки вимушені були долучити до цього Кримську армію, виводячи її за межі півострова. В Криму залишилося порівняно мало частин Червоної армії. Відверта ворожість кримчан сприяла тому, що червоноармійці були вимушені взагалі покинути півострів. Влітку 1919 р. Кримська республіка припинила існування.

НА ШПАЛЬТАХ ГАЗЕТИ «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ» ДРУКУЮТЬСЯ ІНФОРМАЦІЙНІ ТА АНАЛІТИЧНІ СТАТТІ, РОЗМІЩЕНІ НА САЙТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГЕНЦІЇ «ГОЛОС КРИМУ» [HTTP://VOICSCRIMEA.COM.UA/](http://VOICSCRIMEA.COM.UA/) – ОФІЦІЙНОГО КРИМСЬКОГО МЕДІА ПАРТНЕРА.

ЦЕЙ НОМЕР ГАЗЕТИ «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ» ВИДАЄТЬСЯ В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ «УКРАЇНО, НЕ ЗАБУВАЙ! КРИМ В ОКУПАЦІЇ!» ЗА ПІДТРИМКИ ФОНДУ РОЗВИТКУ ЗМІ ПОСОЛЬСТВА США В УКРАЇНІ (05 ЧЕРВНЯ 2020 РОКУ – 05 КВІТНЯ 2021 РОКУ).

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Тема формування державної політики щодо тимчасово окупованих територій України, напевно, одна з найгостріших у сучасному українському суспільстві. Здавалося б, чим довше триває збройний конфлікт з Росією, тим більш зрозуміло та передбачувано має бути поведінка органів державної влади щодо постраждалих у зв'язку з конфліктом, щодо державно-агресора та її органів на окупованих територіях. Проте кожен день приносить все більше і більше невпевненості суспільству в діях Президента України та уряду. У наступному номері пропонуємо розглянути таку проблему діяльності держави, як формування державної політики щодо тимчасово окупованих територій України та її мешканців з точки зору практичних та законодавчих кроків.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета Свідцтво про державну реєстрацію КВ № 23715-13555P від 06.02.2019 р.

Засновники

Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
Громадська організація «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»

Видавець

ТОВ «Видавничий дім «Українська культура»

Юридична адреса

03040, м. Київ, вул. Васильківська, 1

Директор

Євген БУКЕТ

Головний редактор

Андрій ЩЕКУН

Дизайн та верстка

В'ячеслав ЮРЧЕНКО

Надруковано:
ФОП Хісамдінов А. Ю.

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори. Рукописи не рецензуються і не повертаються. Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову. Зміст газети поширюється на умовах ліцензії CC BY 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету
Передплатна ціна на 2021 р.:
на 6 місяців - 224,64 грн;
на рік - 449,28 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонементу.

Передплатний індекс

90269

Наклад 1000 прим.

Ціна договірна

